

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxonovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанылсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANHOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИН ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Abdullaev Altinbek Yanqibaevich, Hoлиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганиевич</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЙОТИГА ХОРИЙИY INVESTITSIYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING AHAMIYATI	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA ХОРИЙИY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Rahmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Hayrullayev Shaxram Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunivich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чариккулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich
KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING
RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH 214-218

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Ismoilov Maxamadixon
TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB
MUAMMOLARI 219-223

Shaydullayev Normuhammad
INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH 224-228

Раджапбоева Хуршида Мақсудовна
ШАРОФ РАШИДОВ БАДИИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ
УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ 229-233

Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna
YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI..... 234-239

Ризаев Илҳом
ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҲОЯЛАРИНИНГ
ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ 240-247

Niyozova Nilufar
OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI 248-252

Usmonov Farrux
FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI 253-258

Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna
AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI:
TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA 259-266

Primov Baxriddin Abdiraxmonovich
JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY
MEKANIZMLAR 267-272

Raxmankulov Farxod Raximkulovich
ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI
ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI 273-278

Asatov Sodiq Safarovich
YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK
YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI 279-284

Yusupova Feruza Zoyirovna
AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN
EHTIYOJ 285-290

Aripova Zulfiyaxon Solijonovna
SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI 291-296

Saodatov Alimardon Abduraxmonovich
YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLIH VA UNI ASRAB AVAYLASH
MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH 297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNI	308-312
<i>Tursunov Muxiddin Boltaevich</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxirovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI NIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Имомниязов Дониюрбек Вахтийор о'ғ'ли</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАННЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Миножиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOVIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Баҳромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фаҳриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Ниҳолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нилуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

MODERN TENDENCIES IN THE ANTHROPNYMICS OF THE UZBEK AND GERMAN LANGUAGES: A CONTRASTIVE ANALYSIS

Abdullaev Ziyodbek Mansurovich,

Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Fergana State University

Email: abdullaevziyod@gmail.com

Abstract. The article is devoted to modern changes in the anthroponymic system of the Uzbek and German languages, new fashionable names and their popularization processes and reasons. Names that have been in tradition in recent years in both language nomenclature systems and the stages of their historical formation are periodized with the help of specific examples, and the changes in nomenclature currently occurring in both anthroponymic systems are analyzed. As a result of the analysis, it was found that traditional names in the German language are mainly formed by shortening existing traditional names and by various phonetic changes. In the anthroponymic system of the Uzbek language, names with a religious motive, mainly from the Arabic language, are popular, and this situation is typical for the names of representatives of both sexes.

Keywords: uzbek language, german language, anthroponym, trendy names, trend, naming, religion, contraction.

O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL

Abdullayev Ziyodbek Mansurovich,

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, Farg'ona davlat universiteti

Annotatsiya. Maqola o'zbek va nemis tillari antroponimik tizimidagi zamonaviy o'zgarishlar, yangi moda ismlar va ularning ommalashish jarayonlari va sabablariga bag'ishlangan. Har ikkala qiyoslanayotgan til nomlash tizimidagi so'nggi yillarda urfda bo'lgan ismlar va ularning tarixiy shakllanish bosqichlari aniq misollar yordamida davrlashtiriladi hamda har ikkala antroponimik tizimda bugungi kunda ro'y berayotgan nomlashdagi o'zgarishlar tahlil etiladi. Tahlillar natijasida nemis tilida urfdagi ismlar asosan mavjud an'anaviy ismlar qisqarishi, turli fonetik o'zgarishlar orqali yangi nomlar paydo bo'lishi va ommalashishi, o'zbek tili antroponimik tizimida esa asosan diniy motivli asosan arab tilidan kirib kelgan ismlar urf bo'lishi va bu ham erkaklar ham ayollar ismlari uchun xos holat ekanligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, nemis tili, antroponim, moda ismlar, tendensiya, nomlash, din.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N50>

Kirish. Antroponimlar tildagi boshqa til birliklariga qaraganda insonda kechadigan taassurotlar, his-tuyg'ular in'ikosi, o'ynasi sifatida sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, jamiyatda yuz beradigan tarixiy va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar ham bevosita shaxs nomlarida o'z ifodasini topadi, ya'ni qo'yiladigan ismlar tizimi jamiyatdagi turli o'zgarishlar ta'siri ostida rivojlanadi, o'zgarib boradi. Shu sababli ham insonlarga qo'yiladigan ismlar eskirishi, yangitdan qo'yilishi, jamiyat vakillari tomonidan zamonaviy, chiroyli yoki g'alati, ohangdor yoki noodatli deb qabul qilinishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Dunyoning turli xalqlari tillarida nom berish tizimidagi zamonaviy o'zgarishlar juda ko'plab olimlar tomonidan ilmiy tahlil etilgan. Jumladan, qardosh turk tili nom berish tizimidagi zamonaviy tendensiyalarni tadqiq etgan Erol Sarkalli turk tilida bolani nomlashda o'g'il bolalar ismiga *Can*, qizlar ismiga *Nur* qo'shilishi, mavjud ismlardagi harflarni o'zgartirgan holda ism berish, chet tillardan yangi ismlar kirib kelishi, media vositalari, jumladan teleseriallar qahramonlari nomlarini ism sifatida tanlash kabi zamonaviy tendensiyalar xosligini ta'kidlaydi. Shuningdek, zamonaviy turk tili G'arbiy Yevropa xalqlari nomlash tizimi kabi bolani avval o'tgan qarindosh-urug' nomlari bilan emas, balki erkin individual tarzda, noyob ismlar bilan nomlash urf bo'layotganiga urg'u beradi[5; B. 171-177]. Qozoq tilida bolaga nom berish tizimidagi yangi o'zgarishlarni tadqiq etgan G.Madiyeva va A.Aliakbarova 2000, 2010 va 2018-yillarda Qozog'istonda bolalarga berilgan ismlar misolida ilmiy tahlilga tortadi. Qozoq tilida so'nggi yillar milliy qozoqcha va qozoq xalqi mashhur shaxslari nomlari berilishi faollashgan. Boshqa tomondan esa boshqa tillardan asosan Yevropa tillaridan, shuningdek arab tilidan islomiy ismlar kirib kelishi va qozoq bolalar ismi sifatida berilishi asosiy tendensiya sifatida oldinga chiqadi[3; B. 112-122.].

Muhokama. Nemis antroponimik tizimida bugungi kunda avvalgi davrlarga qaraganda ismlar rezervuarining tezroq o'zgarib borishi bevosita ism tanlashda ota-onalarning erkinligi bilan bog'liq. XIX asr so'ngida qabul qilingan shaxs nomlari bo'yicha ishlab chiqilgan qonunga ko'ra ism qo'yish motivlari bo'yicha aniq ko'rsatmalar keltirilmagan, lekin qo'yilayotgan nom ism sifatida ma'lum bo'lishi va unda bolaning har ikki jinsdan biriga tegishli ekanligini ko'rsatib turishi belgilangan edi. Aynan shu davrni Seibicke nemis tili nomlash tizimining to'rtinchi davri ekanligini ta'kidlaydi. Qolgan uchta inqilobiy o'zgarishlar bo'lgan davrlar quyidagilar:

Birinchi davr XII asrda yuz bergan bo'lib, bu davrda nemis antroponimik tizimi nasroniy dini va u orqali kirib kelgan boshqa tilli ismlar bilan boyiydi. Ikkinchi inqilobiy davrni nemis antroponimik tizimi reformatsiya davrida boshidan kechiradi. Uchinchi inqilobiy davr esa milodiy XVI asrga to'g'ri keladi va bu davr nemis tilida cho'qintirgan ota nomlari bolalarga ism sifatida berilishi ommalashishi bilan xarakterlanadi[qar. 7; 4].

1875-yilda yangi tashkil etilgan nemis imperiyasida nom bo'yicha qabul qilingan qonun orqali bolaga ism berishning diniy bog'liqliklardan xolos bo'lishi, ism tanlashning ota-onalar tomonidan hech qanday to'siqlarsiz amalga oshirilishi, erkinlashuvi qo'yilayotgan har bir ismning individual bo'lishi, har bir bila individual yondashuvni va bu orqali yangi nomlar soni ortishiga zamin yaratdi.

O'zbek tili bolaga nom berish shakllanishini ham shartli tarzda quyidagi uch davrga bo'lib o'rganish mumkin bo'ladi:

Birinchi davr milodiy sakkizinchi asrlardan boshlab arablar bosqini va o'n ikkinchi asrdan arabcha islomiy va u orqali boshqa diniy motivlar kirib kelishi bilan xarakterli hisoblanadi.

Ikkinchi davr O'rta Osiyoning XIX asr so'ngidan boshlab bosib olinishi va XX asr 40-yillarida ruscha familiyaning kiritilishi, shuningdek, jamiyatdagi siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlar ortidan islom dini mavqeyi susayishi va natijada diniy motivli ismlar soni kamayishi hamda yangi o'zbekcha, fors-tojikcha ismlar hosil bo'lishi va rus tili va u orqali boshqa tillardan ismlar kirib kelishi, yangi gibrid ismlar yasalishi bilan o'zbek ismlar shakllanishida keskin inqilobiy davr sifatida baholanadi.

O'zbek bolaga nom berish tizimi uchinchi davri 1991-yil mustaqillik qo'lga kiritilishi va u orqali yana diniy motivli ismlar faollashuvi, ota ism ruscha –yevich,- yevna shaklidan, turkiy ota ism+o'g'li/qizi formatiga qaytishi kabi jarayonlar bilan rivojlanishda davom etmoqda.

Natijalar. Bolaga nom berish yuqorida ta'kidlanganidek muhim va murakkab ijtimoiy ahamiyatga ega jarayon hisoblanib, uning amalga oshirilishi bir nechta omillarga bog'liq hisoblanadi. Bular nomlanayotgan bolaning aholining qaysi ijtimoiy qatlamiga mansubligi, nom beruvchining yoshi, jinsi, qaysi dinga mansubligi, qayerdan ekanligi, akademiklik darajasi kabi obyektiv omillar, shuningdek, nom tanlashga va urfdagi nomlarga nom beruvchining munosabati, ismning chiroyli talaffuz etilishi, bolaga nom beruvchining bola tug'ilishi va unib o'sishi bilan bog'liq istak-xohishi kabi subyektiv omillar bo'lishi mumkin. Bolaga nom tanlanayotganda, shuningdek nom beruvchi o'z ismi bilan bog'liq shaxsiy tajribasi, tanlanayotgan ismli shaxsga nisbatan nom beruvchining antipatiya yoki simpatiyasi kabi omillar muhim hisoblanadi.

Nemis tilida bolaga ism berish tizimi XX asr oxirlari va XXI asr boshlaridan to hozirgi kunlargaacha turli o'garishlar asosida rivojlandi va rivojlanmoqda. Quyida aynan yuqorida keltirilgan yillar davomida nemis nom berish tizimi qanday o'garishlarga yuz tutgani quyida tahlil etiladi. Zamonaviy nemis tili nomlash tizimining o'tgan asrlar nomlash tizimidan asosiy ajratib turadigan farqi bu unda diniy motivlar ta'sirining susayishi. Bu fan tilida sekulyarizatsiya deb nomlanadi. Bu lotincha dindan uzoqlashish, ism berishda diniy motivlarning yo'qolib borishi tushuniladi. Ayni XX asr so'ngiga kelib asli diniy asosga ega hisoblangan *Katharina, Martin, Jan* kabi ismlar ota-onalar tomonidan diniy ism sifatida emas, balki eski nemis ismlari sifatida milliylikka qaytish, anglash maqsadida bolalarga berilgan.

Qarindosh-urug'chilik an'analari ahamiyati susayishi ham zamonaviy nemis nomlash tizimiga xos belgilardan biri hisoblanadi. Tarixan bobosi, buvisi yoki yaqin biror qarindoshi ismi yangi tug'ilgan bolaga berilishi nemis tili nomlash tizimiga xos eng ko'p murojaat qilinadigan nomlash amaliyoti hisoblangan. XX asr so'ngiga kelib bu an'ana yo'qolib ketmagan bo'lsada, lekin ism beruvchilar tomonidan kam murojaat qilingan. Mamlakatlar orasida iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy aloqalar kuchayishi, media vositalarining insonlar hayotida muhim o'rin egallashi va shu asnoda dunyo xalqlari globallashuvi hamda unga bog'liq holda milliylik, milliy identitet kabi tushunchalar ahamiyati susayishi ortidan bolalarga beriladigan nomlar ham umumiy lashib bormoqda. Bu holat rivojlangan davlatlar, xususan biz tahlilga tortgan Germaniya bolaga nom berish tizimida ham kuzatiladi. Bu jarayon ismlar rezervuarining internatsionallashuvi/baynalminallashuvi deb nomlanadi. O'tgan asrning ikkinchi yarmidan boshlab nemis tili antroponimik tizimiga boshqa tillardan nomlar kirib kelishi ortib boradi. Chet tildan kirib kelgan nomlar soni asosan ikki millatli nikohlar soni ortishi fonida ko'payib boradi. Tug'ilgan farzandi biror sabab ortidan Germaniyani tark etib ota yoki onasi tug'ilgan yurtga qaytadigan bo'lsa u yerda ham ism bilan muammolar bo'lmasligini inobatga olib ism tanlashadi[2; B. 197.]. Germaniyaga chet davlatlardan ko'chib kelgan ota-onalar yana o'z farzandlariga xalqaro tan olingan hamma taniydigan shaxslar (*Kylie, Shania, Celine, Whitney, Keanu*) nomlari, badiiy asar qahramonlari nomlarini (*Smilla, Madita, Malin*) va media vositalari ta'siri ostida nemis tiliga kirib kelgan nomlar, ayniqsa anglo-amerika media tarqatuvchilari vositasida rok, pop musiqa yulduzlari, sevimli serial qahramonlari, san'atkorlar nomlari ism sifatida tanlashadi. Nemis fuqarolarining dunyo bo'ylab ko'p sayohat qilishi[10] va sayohat davomida ko'rgan, boshdan kechirgan taassurotlari, ko'rgan gaplashgan insonlari ta'sirida ota-

onalar o‘z farzandlariga ism tanlashi ham globallashtayotgan dunyo, madaniyat fonida sodir bo‘lmoqda. Bu albatta ismlar rezervuarida o‘z aksini topmasdan qolmaydi.

Bolaga ism odatda biror tashqi omillar, jumladan, din, oilaviy an‘ana kabilar ta‘siri ostida yoki, erkin tarzda tanlanishi mumkin. Bolaga ism tanlashda erkin bo‘lish bu yangi tug‘ilgan bolani alohida shaxs sifatida qarash va unga boshqalarga xos bo‘lmagan ism bilan siylash tushuniladi. Zamonaviy nemis tili bola nomlash tizimiga xos bo‘lgan keyingi indikator bu ism tanlashda individual yondashuv hisoblanadi. Bolasiga ism tanlayotgan ota-ona iloji boricha ismning takrorlanmasligi, o‘ziga xos bo‘lishi, u tanlagan ism biror qo‘shni bolasida bo‘lmasligiga intiladi. Bolaga ism tanlayotganda bola endi shajara davomchisi emas, balki alohida bir individ sifatida qaraladi [5; B.118.]. Aynan shu ism tanlashda individual yondashuv deb ataladi. Bunda ismning ma‘nosi muhim hisoblanmaydi, ism beruvchi ism tanlayotganda uning noyobligi, boshqalarga o‘xshamaslik, betakrorligi kabi jihatlarga e‘tibor qaratadi. Nemis ota-onalari o‘z farzandlari ismlari individual bo‘lishi uchun nemischa va chet el ismlari kombinatsiyasidan (Fritzi Bo, Dana-Fee, Yoni Cyprus, Shane Cedric), mavjud ismlar yozilishini o‘zgartirish orqali (Maximillian < Maximillian, Kjara/Cjara < Chiara, Seana < Sina, Megs<Max, Dastin<Dustin; bitta ismning 8 xil shaklda yozilishi: *Jannick, Janick, Janik, Yanick, Yannik, Yannick, Yanik, Yannic* [5; B.118.]), ikki ism bosh bo‘g‘inlarini qo‘shgan holda (*Jasleen* ismi *Jasmin* va *Ayleen* ismlari, *Leonik* esa *Leon* va *Niki* ismlari bosh bo‘g‘inlari qo‘shilishidan yasalgan.) yangi ismlar hosil bo‘lishi va bu orqali nemis tili ismlar rezervuari boyishi va ismlar xilma-xilligi oshishi ta‘minlanadi.

Nemis tiliga chet tillardan turli yuqorida qayd etilgan usullar orqali yangi ismlar kirib kelishi nemis ismlar tizimi internatsionallashtuviga olib keldi va bu jarayon jadal davom etmoqda. 2021-yilda Duden nashriyoti tomonidan e‘lon qilingan Katta ismlar lug‘atida dunyoning tuli tillaridan qabul qilingan, Germaniyada qo‘llanilayotgan ismlar izohi bilan berilgan. mazkur lug‘atda avvaldan nemis tilida qo‘llanilgan an‘anaviy ismlardan tashqari, hozirda qo‘llanilayotgan arab, turk, afrika tillari, Shimoliy Yevropa tillari va boshqa turli tillardan o‘zlashgan ismlar keltiriladi. Aynan shu ham nemis ismlar rezervuari internatsionallashtganiga ishora qiladi.

Gesellschaft für deutsche Sprache “Nemis tili jamiyati” tomonidan e‘lon qilingan 2023-yildagi eng ko‘p qo‘yilgan ismlar ketma-ketligini tahlil etgan holda ularning asosiy qismi chet tilda o‘zlashgan ism yoki chetdan kirgan ismlarning qisqargan, o‘zgargan shakllari ekanligiga guvoh bo‘lamiz.

	Qizlar ismi	foizda	O‘g‘il bolalar ismi	foizda
1	Sophia/Sofia	1,33	Noah	1,39
2	Emilia	1,33	Matt(h)eo/Mat(h)eo	1,27
3	Emma	1,28	Leon	1,14
4	Mia	1,14	Paul	1,08
5	Hannah/Hanna	1,13	Emil	1,06
6	Mila	1,04	Luca/Luka	1,05
7	Lina	1,04	Henry/Henri	1,02
8	Ella	1,03	Elias	1,02
9	Klara/Clara	0,96	Louis/Luis	1,01
10	Liah	0,92	Liam	1,01

Jadval: Germaniyada 2023-yilda eng ko‘p qo‘yilgan ismlar [8]

Eng ko'p berilgan qizlar ismidan faqatgina Emma asl german til asosga ega bo'lib qolgan 9 ta ism chet tildagi ism yoki ism asosida hosil bo'lgan. Jumladan, Mia Marianing, Mila slavyan tillaridagi *Ludmila/Milaslowa*, *Lina* esa lotincha –*lina* bilan tugallanadigan *Paulina*, *Celina*, *Angelina* kabi ismlar, *Ella* esa *Elisabeth*, *Eleonara* kabi ismlar qisqargan shakli hisoblanadi; *Clara* esa lotincha *clarus* “toza, tiniq” ma'nosini anglatadi; *Lia Liana*, *Julia* yoki *Elisabeth* ismlari qisqargan ko'rinishi hisoblanadi.

Eng ko'p qo'yil Germaniydagi o'g'il bolalar ismlarining asosiy qismi ham qizlar ismi kabi nemis-german til emas, balki chet til ismlari asosiga ega. Xususan, *Noah*, *Mattheo*, *Elia* eski yahudiy, *Leon* ismi *Leonhard* ismi qisqartma shakli bo'lib birinchi komponenti italyan va fransuz tillari, *hard* esa “kuchli” ma'nosida nemis tiliga xos. *Paul* esa etimologiyasi eski yahudiycha bo'lib, italyan tilida *paulus*, *parvulus* so'zining qisqargan shakli sifatida “kichkina” ma'nosini ham anglatadi. *Emil* esa lotin tilidan o'zlashgan. *Luca* ham lotincha *Lucanus* “Lukanalik erkak” ma'nosini anglatuvchi so'z asosida shakllangan. *Henry/Henri* esa eski german tilida *Heinrich* ismining inglizcha ko'rinishi bo'lib, “yurt/vatan/uy boshqaruvchisi/qiroli” ma'nosini anglatadi. *Louis/Luis* ismlari eski german tilidagi *Ludwig* ismining fransuzcha shaklidan hosil bo'lgan. Qadimgi german tilida “baxtli jangchi” ma'nosini anglatuvchi *Chlodwig*, *clovis* kabi ismlar aynan *Louis* ismi shakllanishiga asos bo'lgan. *Liam* ismi esa eski yuqori nemis tiliga xos bo'lib, *Willahelm*, *Willhelm* ismlari asosida shakllangan bo'lib, “kuchli istakli himoyachi” ma'nosini anglatadi. Mazkur ism o'rta asrlardan boshlab Irlandiyada eng ommalashgan ismlardan hisoblanadi [8]. Yuqorida urfdagi nemis qiz va o'g'il bolalar ismlari etimologik tahlili asosida aytish mumkinki, zamonaviy nemis tili nomlash tizimida eng ko'p qo'yiluvchi ismlar asosan eski yahudiy-oramiy, grek va lotin tillaridan o'zlashgan ismlar hisoblanadi. Bunda ismlar qaysi tildan olingani emas, balki ularning chiroyli talaffuz etilishi muhim ahamiyat kasb etgan[1; B.14.]. Ularning etimologik ma'nosi esa faqat maxsus etimologik lug'atlar va tilshunoslar yordamida aniqlanishi mumkin bo'ladi.

Zamonaviy Germaniyada urfdagi ismlar tahlili shuni ko'rsatadiki, keltirilgan ismlar alohida olib qaralganda ular umumiy qo'yilgan ismlarning hatto 1,5 % ini ham tashkil etmaydi (*Sophia* 1,33%, *Noah* 1,39%). Bu raqamlarni o'rta asrlarda xristian dini kirib kelishi va u orqali diniy vakillar ismlarini qayta-qayta takror qo'yilishi ortidan nemis ismlar rezervuari kamayishi holatiga taqqoslaydigan bo'lsak, hozirgi kunda nemis tili ismlari soni va xilma-xilligi ortgan. Duden nemis tili ismlari lug'atida keltirilishicha, XIV asr Regensburg shahrida 18,8% ayollar *Elisabeth*, XV asr erkaklarning 22,6% esa *Johannes* ismi bilan nomlangan[1; B.13.]. Bu o'sha davrlarda ismlar soni qisqargani va diniy ulamolar nomi bolaga qo'yilishi bilan u uning himoyasida bo'lishiga bola ota-onasining ishonganligi bilan izohlanadi. Zamonaviy urfdagi Germanidagi ismlar strukturasi tahlil etilsa, qizlar ismlari ham o'g'il bolalar ismlari ham odatda ikki bo'g'inli ekanligi ko'zga tashlanadi. Shuningdek, to'liq shakldagi ismlar qisqarishidan hosil bo'lgan qisqartma ismlar urfga kirgan. Bu globallashib borayotgan dunyoda boshqa xalqlar vakillari bilan muloqotda bolaning ismi talaffuzi o'zaro muloqot jarayonida oson bo'lishi va qisqaligiga intilish ortidan yuzaga kelgan holat, deb atash mumkin.

Zamonaviy o'zbek bolaga nom berish tizimidagi urfdagi ismlar ham asl o'zbek tiliga emas balki o'zlashgan qatlam antroponimlar qatlamiga xos hisoblanadi.

Urfdagi ismlar orasida asosan arab til asosli diniy ismlar faollashgan. Fors-tojik til asosli ismlar kamroq tarzda bolalarga ism sifatida berilmoqda. 2013-yil eng ko'p berilgan o'g'il bolalar ismlari orasida *Sardor*, *Jahongir*, *Behruz*, *Shohjahon*, *Ozod* kabi asosan fors-tojik til asosli ismlar

o‘z o‘rnini 2023-yilda arab til asosli ismlarga bo‘shatib bergan. Agar qo‘shni Qozog‘iston, Qig‘iziston yoki Tojikistonda urfdagi ismlarni tahlil etadigan bo‘lsak, ular orasida milliy tillariga xos ismlar mavqeyi o‘zbek tilidagiga qaraganda biroz ko‘proqni tashkil etadi. 2022- va 2023-yillar davomida O‘zbekistonda eng ko‘p qo‘yilgan 10 ta o‘g‘il bolalar ismlarining 6 tasi payg‘ambar Muhammad s.a.v. ismlari yoki shu ism bilan yasalgan qo‘shimlar hisoblanadi. Qolgan 4 ta *Abdulloh, Ibrohim Mustafu va Imron* ismlari ham bevosita arabcha diniy motivli va ulardan faqat *Ibrohim* ismi eski yahudiy tiliga xos ism, lekin u ham diniy motiv asosida beriladigan ismlardan hisoblanadi. Aynan shu davrdagi qizlar ismining 9 tasi arab til asosga ega bo‘lib, ulardan faqat *Ifora* ismi o‘zbek tiliga xos[9]. Fors-tojik tiliga xos ismlar 2023-yilda Top-10 ismlar ro‘yhatida kira olmagan, lekin 2013-yilgi ro‘yhatni ko‘radigan bo‘lsak, *Farangiz, Marjona va Zarina* ismlari fors-tojik tiliga xos ismlar sifatida keltiradi. Aynan shu ham o‘zbek ismlari orasida fors-tojik tili asosli qizlar ismi kamayib arabcha ismlar soni ortganini tasdiqlaydi.

O‘g‘il bolalar ismlari			Qiz bolalar ismlari		
№	Ism	Til	№	Ism	Til
2023					
1	Muhammadali	arabcha	1	Soliha	arabcha
2	Mustafu	arabcha	2	Muslima	arabcha
3	Abdulloh	arabcha	3	Yasmina	arabcha
4	Muhammad	arabcha	4	Imona	arabcha
5	Muhammadyusuf	arabcha	5	Shukrona	arabcha
6	Muhammadamin	arabcha	6	Hadicha	arabcha
7	Nurmuhammad	arabcha	7	Sumayya	arabcha
8	Muhammadjon	arabcha	8	Ifora	o‘zbekcha
9	Imronbek	arabcha	9	Mubina	arabcha
10	Ibrohim	yahudiycha	10	Fotima	arabcha
2013					
1	Azizbek	arabcha	1	Jasmina	arabcha
2	Aslbek	arabcha	2	Sevinch	o‘zbekcha
3	Umidjon	arabcha	3	Madina	arabcha
4	Ozodbek	fors-tojikcha	4	Marjona	fors-tojikcha
5	Asadbek	arabcha	5	Umida	arabcha
6	Shohjahon	fors-tojikcha	6	Charos	arabcha-o‘zbekcha
7	Sardor	fors-tojikcha	7	Farangiz	fors-tojikcha
8	Behruz	fors-tojikcha	8	Dilnura	arabcha-fors-tojikcha
9	Jahongir	fors-tojikcha	9	E‘zoza	arabcha
10	Javohir	arabcha	10	Zarina	fors-tojikcha

Jadval xv: 2013- va 2023-yillarda O‘zbekiston eng ko‘p qo‘yilgan ismlar [11]

Mustaqillik davridagi o‘zbek antroponimik tizimidagi yana bir yuqoridagi jarayonga bo‘g‘liq bo‘lgan holat bu asosan arab tilidan va boshqa tillardan yangi ismlarning kirib kelishi va ommalashishi bo‘ldi: *Anis, Anas, Afif, Safir, Vosif, Uzayr, Zubayr* kabi o‘g‘il bolalar ismlari; *Muzayyana, Rayyona, Yasmina, Zinnura, Sabina* kabi qizlar ismlari. O‘zbek tiliga o‘zga tillardan asosan arab tilidan ismlar kirib kelishi bevosita xalqlar orasida aloqalar kuchayishi, media vositalari, jumladan internetdagi ijtimoiy tarmoqlar va ularning insonlar hayotida muhim rol o‘ynay boshlashi fonida kirib kelishi va ommalashishiga zamin yaratilmoqda.

O'zbek urfdagi erkak va ayol ismlari strukturasi tahlil etadigan bo'lsak, erkaklar ismlarida qisqalikka intilish kuzatilmaydi. Ular asosan qo'shism bo'lganligi sababli 5 va 3 bo'g'indan iborat: *Muhammadali, Nurmuhammad, Muhammadamin, Mustafo*. Nemis urfdagi ismlari esa yuqorida ko'rganimiz kabi asosan 2 bo'g'indan iborat: Noah, Matth, Paul, Emil. O'zbek ayollar ismlari ham nemis ayollar ismlarida qisqalikka intilish kuzatiladi. Nemis urfdagi ayollar ismlari asosan 2, o'zbek ayollar ismlari esa 3 bo'g'indan iboratligi aniqlandi. Demak, nemis tilida ayollar va erkaklar ismlariga asosan 2bo'g'inlilik xos bo'lgani holda, o'zbek tilida har ikki jins vakillari ismlari strukturasi bir-biridan farqli.

O'zbek tili zamonaviy antroponimik tizimiga xos ya'ni, bu bolani nomlashda individuallika intilish, bolaga yon-atrofdagi tanigan nomga o'xshash bo'lmagan ism berish. Bu holat yuqorida aytib o'tilganidek, nemis tili zamonaviy bolani nomlash tizimi uchun ham xos indikator hisoblanadi. O'zbek zamonaviy ismlari nemis ismlaridan farqli tarzda mavjud ismlarni qisqartirish, fonetik o'zgarish qilish kabi usullardan foydalanmagan holda iloji boricha olinayotgan tildagi talaffuzni saqlab qolishga intilishadi. Masalan, o'zbek tilida avvaldan qo'llangan *Hadicha* ismi endi arab tilidagidek *Hadija* tarzda ism berish ga harakat qilinmoqda. Bu holat aholi o'rtasida chet til bilimlari, xususan arab tili bo'yicha bilimlari va savodxonligi oshishi ortidan yuz berayotgani bilan bog'liq.

Nemis tili zamonaviy urfdagi ismlarida moda til hisoblangan ingliz tili talaffuziga mos ismlar berishga intilishlar kuzatiladi. O'zbekistonda esa o'zaro qo'shni va MDH davlatlari orasidagi aloqa tili hisoblangan rus tili rasmiy o'zbek tili antroponimik tizimida emas, balki og'zaki tilda insonlar ismiga ruscha turli erkalash qo'shimchalari qo'shish, yoki rus tili talabi asosida ismlarni qisqartirish orqali murojaat qilish, nomlashda namoyon bo'ladi, *Gulya, Dilya, Baxa, Shurik, Azizchik*. Shuningdek, turli internet ijtimoiy tarmoqlarida qo'llaniladigan niknaymlar ham odatda rus tili qoidalari asosida hosil bo'lgan shakllardan foydalandilar: *Azizchik, Guzalichka* kabi.

Xulosa. Yuqorida keltirilgan o'zbek va nemis zamonaviy antroponimik tizimi kontrastiv tahlili bo'yicha xulosa qilish mumkinki, o'zbek tili zamonaviy nomlash tizimida asosan arab tili va u orqali kirgan ismlar faolligi, fors-tojik tillaridan kirgan ismlar chekinishi kuzatilmoqda. Bolani o'zbekcha milliy o'zlikni ifodalovchi ismlar nomlash ham trendda emas. Nemis tili antroponimik tizimi esa qisqalik, chiroyli talaffuz, ya'ni eyforiyaga intilish kuchli. O'zbek otalari uchun nafaqat ismlar chiroyli talaffuzga ega bo'lishi, balki ularning semantikasi ham muhim hisoblanadi. nemis ismlari qo'ilyotganda ularning ma'nosi emas balki qisqaligi, ohangdorlik, oson talaffuz etilish omillari oldinga chiqadi. Nemis zamonaviy nomlash tizimida asosan eski yahudiy, lotin, grek tillari asosida shakllangan qisqa ismlar urf bo'lgani holda, o'zbek bolalari o'rtasida asosan arab til asosli ismlar favorit hisoblanadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Das große Vornamenlexikon : Herkunft, Bedeutung und Gebrauch von über 8000 Vornamen Duden - Das große Vornamenlexikon - 6., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage / von Rosa und Volker Kohlheim - Berlin : Dudenverlag, [2021]. S. 14f.
2. Gugutschkow S., Hengst K. Vornamengebung in Deutschland und interkulturelle Kontakte: Beobachtungen zu Tendenzen in der gegenwärtigen Vornamenwahl //Onoma. – 1999. – T. 34. – C. 197-214.
3. Madiyeva, G. B., and A. T. Aliakbarova. "On Some Current Trends in Kazakh Anthroponymy (Based on Materials from Almaty)." *Voprosy Onomastiki (Problems of

- Onomastics)*, vol. 17, no. 2, 2020, pp. 312–322.
https://doi.org/10.15826/vopr_onom.2020.17.2.030.
4. Müller G. Die beliebtesten Vornamen in Deutschland seit 1960. – na, 2001.
 5. Nübling D., Fahlbusch F., Heuser R. Namen: eine Einführung in die Onomastik. – Narr Francke Attempto Verlag, 2015., S.118.
 6. Sakalli, Erol "New Trends in Name-Giving in Turkey." *Voprosy onomastiki*, vol. 13, no. 1, 2016, pp. 171-177. https://doi.org/10.15826/vopr_onom.2016.13.1.010.
 7. Seibicke, Wilftied. "Die Geschichte der Vornamen." Die Welt der Namen, edited by Norbert Naul, Marburg, 1998, pp. 121-134.; Müller G. Die beliebtesten Vornamen in Deutschland seit 1960. – na, 2001.
 8. <https://gfds.de/die-beliebtesten-vornamen-2023/>
 9. <https://kun.uz/news/2024/01/05/ozbekistonda-2023-yili-chaqaloqlarga-eng-kop-qoyilgan-ismlar-malum-qilindi>
 10. <https://visaindex.com/de/visa-anforderungen/visumfreie-laender-fuer-inhaber-eines-reisepasses-von-deutschland/>
 11. <https://yoshlarovozi.uz/oz/news/ronaldudan-xadiyagacha-ozbekistonda-farzandgah-ism-qoyish-songgi-10-yilda-qanday-ozgardi->

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).